

Ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnot ja aluekehitys

Tauno Kekäle

Professori

Vaasan yliopisto, Sähkötekniikan ja tuotantotalouden laitos
tke@uwasa.fi

Johanna Heikkilä

Koulutuspäällikkö

Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala
johanna.heikkila@jypoly.fi

Päivi Tynjälä

Tutkimusprofessori

Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos
paivi.tynjala@ktl.jyu.fi

Alueiden kehittäminen ja korkeakoululaitos

Tarkastelemme tässä artikkelissa kokeiluvaiheessa olevia ammattikorkeakoulujen jatkotutkintoja ja niiden kehittämistä aluekehityksen näkökulmasta. Opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa (OPM 2004a) painotetaan ammattikorkeakoulujen osalta mm. työelämäyhteistyön vahvistamista ja aluekehitystehtävää,

jotka liittyvät sekä toisiinsa että jatkotutkintojen kehittämiseen.

Aluekehityslain mukaisesti erityisesti maakuntaliittojen tehtävänä on huolehtia maakuntien kehittämisestä. Alueiden kehittämislain (602/2002) 1 §:ssä asetetaan seuraavat aluepoliittiset tavoitteet: *“Tämän lain tavoitteena on luoda edellytyksiä alueiden kilpailukykyyn ja hyvinvoinnin takaavalle osaamiseen ja kestävään kehitykseen perustuvalla taloudellisella kasvulla, elinkeinotoiminnan kehitykselle ja työllisyy-*

den parantamiselle. Lisäksi tavoitteena on vähentää alueiden kehittyneisyseroja ja parantaa väestön elinoloja sekä edistää alueiden tasapainoista kehitystä.” Näiden tavoitteiden toteutumisesta hyötyvät viime kädessä kaikki alueiden asukkaat ja elinkeinot.

Uudessa laissa aluekehittämisohjelma korvattiin maakuntaohjelmalla. Maakuntaohjelmaa laadittaessa on lain mukaan otettava huomioon maakuntasuunnitelma, valtakunnalliset alueiden kehittämistavoitteet ja hallinnonaloittainen alueiden kehittämisen suunnittelu. Ohjelmassa pitää huomioida myös maakuntaa koskevat muut ohjelmat, kuten aluekeskusohjelma, osaamiskeskusohjelma ja maa-seutupoliittinen kokonaisuohjelma. Maakuntien kehittämissuunnitelmissa ja ohjelmissa on innovaatiotoiminnan edellytysten vahvistaminen keskeisellä sijalla (Alanen 2002). Tämä innovaatiotoiminta edellyttää yhteistyötä maakuntien liittojen, osaamiskeskusten, TE-keskusten, yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välillä.

Korkeakoulujen rooli alueiden innovaatioverkostossa painottuu uuden tiedon tuottamiseen, olemassa olevan tiedon kehittämiseen sekä tiedon siirtämiseen. Korkeakoulujen alueellinen tehtävä muodostuu siten riittävän korkeatasoisen työvoiman saamisesta maan eri alueille sekä kesävien, itseään vahvistavien ja kansainvälisesti kilpailukykyisen uuden tiedon tuottamiseen, levittämiseen ja käyttöön liittyvien prosessien synnyttämisestä alueille. Korkeakoulut ovatkin kullakin alueella laatineet myös omia alueellisen kehittämisen strategioitaan (OPM 2004b).

Maakuntaohjelmia tarkastelemalla voidaan havaita, ettei kaikissa maakuntaohjelmissa ammattikorkeakouluja ja yliopistoja nähdä yhtä potentiaalisina alue-

kehityksen vaikuttajina ainakaan vielä. Koska korkeatasoinen osaaminen ja alueellinen tasa-arvo ovat keskeisiä kansallisia menestystekijöitä (Elinkeinoelämän valtuuskunta 2001) ja kunnat ovat merkittäviä ammattikorkeakoulutuksen ylläpitäjiä, voitaisiin olettaa maakuntaohjelmien heijastavan selkeästi osaamisen kehittämisen tulevaisuuden tarpeita ja siten suuntaavan myös ammattikorkeakoulujen jatkotutkintoja. Eräissä maakuntaohjelmissa jatkotutkinto näkyy jo tällä hetkellä, kuten esimerkiksi Keski-Suomen maakuntaohjelmassa. ”*Ammattikorkeakoulun jatkotutkintokokeilun sekä toiminnan vakiinnuttamisen tavoitteena on varmistaa hyvinvointialan osaamisen vahvistuminen Keski-Suomessa ja osaavan työvoiman saatavuuden turvaaminen alan yritysten tarpeisiin.*”

Analysoituaan yhdysvaltain eri alueita Rosabeth Moss Kanter (1997) esittää ”World Class”-teoksessa mallin, jonka mukaan alueet kehittyvät ja erikoistuvat kolmen päälinjan mukaisesti (3C). Jotkut Moss Kanterin analysoimat alueet, esimerkiksi Bostonin ”Route 128”-alue ja Kalifornian piilaakso, kehittyvät perustutkimuksen tulosten varaan. Moss Kanter kutsuu tätä kehitystä konseptipohjaiseksi (concepts) kehitykseksi. Toisaalta on alueita jotka kehittyvät valmistusosaamisen varaan, lähinnä soveltavan tutkimuksen ja konsultoinnin avulla (competences). Toiset alueet, esimerkiksi Miami Floridan eteläkärjessä, kehittyvät lähinnä ihmisten verkottumisen ja hyvän liikenteellisen sijainnin avulla (connections). Vaikka tämä malli onkin varsin yksinkertainen ja jättää paljon alueellisen kehittämisen mallikirjosta huomiotta, on se käytökelpoinen työkalu alueellisen kehittämisen tehtävän arviointiin ja pohdintaan.

Korkeakoulut toteuttavat alueellista kehittämistä sekä kehitys- ja tutkimustoi-

mintansa kautta että kouluttamalla alueelle osaavaa työvoimaa. Ammattikorkeakouluille on ammattikorkeakoululainsäädännössä (351/2003) annettu tehtäväksi *työelämän tarpeista lähtevän korkeamman opetuksen antaminen, soveltavan työelämää palvelevan tutkimus- ja kehittämistoiminnan toteuttaminen ja oman alueen kehittäminen*. Alueellisen kehittämisen tehtävä on ensi silmäyksellä jossain määrin ongelmallinen, koska koko korkeakoulupolitiikka lepää suunnilleen samanlaisen ajatuksen varassa (Higher Education Policy 2001). Niinpä yliopistolaitoksen ns. kolmas tehtävä asettaa myös yliopistot yhteistyöhön ympäristönsä kanssa ja kehittämään innovatiivisuutta lähialueella. Tämä politiikan ja lakien sanamuotojen yhtäläisyys näyttäisi ainakin ammattikorkeakoulujen jatkokoulutusohjelmien arviointitehtävässä kuultujen näkemysten mukaan aiheuttavan alueellista kilpailua kehitystehtäviin varatuista rahoista pikemmin kuin yhteistyötä (jota laki ainakin ammattikorkeakouluilta edellyttää). Myöskään muut politiikan instrumentit (tulorahoitus, suoritusten arviointi jne.) eivät nykyisellään selkeytä ammattikorkeakoulujen ja tiedeyliopistojen tehtävänjakoa vaan pikemminkin pakottavat ne kilpailemaan alueellisesta kehittämisestä tavalla joka tekee aluekehityksestä pirstaleista. Opetusministeriön työryhmä suosittelee korkeakoulujen yhteisissä aluestrategioissa nykyistä laajemmin kiinnittämään huomiota tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä lisäämään keskinäistä verkottumista (OPM 2004b).

Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen ulkopuolisen tutkimus- ja kehitystyön rahoituslähteet ovat tähän asti painottuneet eri tavalla. Yliopiston merkittävimmät rahoittajat ovat olleet Sitra,

Suomen Akatemia ja Tekesin teknologiarahoitus. Ammattikorkeakoulujen merkittävimpiä rahoittajia ovat olleet EU, kotimaiset yritykset ja opetusministeriö hankerahoituksellaan. Ammattikorkeakouluissa on ainakin nykyisellä rahoitusmallilla rajalliset mahdollisuudet palkata pelkästään tutkimus- ja kehitystyössä toimivaa henkilöstöä. Opetusministeriön työryhmän selvitys kiinnittää tähän erityistä huomiota ja suosittelee yksikköhintojen korottamista (OPM 2004b).

Korkeakoulutuksen tuottama alueelle tuleva työvoima eroaa tällä hetkellä lähinnä tasollisesti; pääosalla aloista tiedeyliopistot eivät anna kandidaatintasoisia tutkintoja, kun taas toisaalta ammattikorkeakoulujen jatkotutkintoja on maassamme hyvin vähän eikä laki vielä määrittele niiden tasoa suhteessa maisterintutkintoihin. Tähän tullaan ottamaan kantaa ennen lopullista Bolognan prosessin mukaisen korkeakoulujärjestelmän muokkaamista. Jatkotutkintojen laajuuden perusteella voidaan kuitenkin ennakoita, että ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnot tulevat pääosalle työnantajista olemaan verrattavia tiedeyliopistojen maisterintutkintoihin. Nykyiset yliopistomaisterit ovat suorittaneet (joitakin poikkeuksia lukuunottamatta) 160 opintoviikon laajuiset opinnot, kun ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnoista valmistuvat ovat suorittaneet 180 - 200 opintoviikkoa ja omaavat lisäksi vähintään kolmen vuoden soveltuvan työkokemuksen. Voisi olettaa - osin työn ohessa suoritettuna koulutuksen ja, näin ollen, pysyvähkön työpaikan ja useissa tapauksissa vakiintuneen perhe-elämän perusteella - että ammattikorkeakoulun jatkotutkinnon suorittaneista suurempi osuus todella pysyisi alueella ja toisi osaamis-

taan alueen käyttöön. Käytännössä tästä ei ole vielä näyttöä. Tutkimustulokset kuitenkin osoittavat, että ammattikorkeakoulujen perustutkinnon suorittaneiden liikkuvuuden osalta ammattikorkeakoulut toimivat jossain määrin yliopisto- ja alueellisemmin. Virolaisen ja Valkosen (2002) tutkimuksessa todettiin, että ammattikorkeakouluista valmistuneista suurempi osa kuin yliopistoista valmistuneista oli ”kotiseutu-uskollisia” eli henkilöitä, jotka opiskelivat kotiseudullaan ja jäivät sinne myös työhön. Ammattikorkeakouluista valmistuneita näitä oli 47 % ja yliopistoista valmistuneista 33 %. Koulutuspaikkakunnalle kotiutuneita, eli niitä, jotka tulivat opiskelemaan muualta ja jotka jäivät korkeakoulupaikkakunnalle, oli kuitenkin yliopistoista valmistuneista useampi (28 %). Ammattikorkeakouluista valmistuneista 17 % kuului tähän ryhmään. On oletettavaa, että jatkotutkintojen osalta suhdelluvut tulevat jossain määrin olemaan toiseltaisia, sillä jatkotutkintoja suorittavista suuri osa on jo vakituudessa työssä ja sitä kautta jo kiinnittynyt omalle paikkakunnalleen.

Ammattikorkeakoulun jatkotutkinnon arviointiraporttia (Kekäle ym. 2004) työstäessämme ja sitä myöhemmin ministeriössä jättäessämme kuulumme useita näkökantoja, joiden mukaan tiedeyliopistojen perustutkimustehtävää tulisi terävöittää ja toisaalta ammattikorkeakoulujen alueellista kehittämis-tehtävää vahvistaa (ajatus esiintyy myös OECD:n maaraportissa; OECD 2002). Koska molemmissa korkeakoululaeissa esitetään vaatimus yhteistyöstä (yliopistolaisissa tosin vain yhteistyöstä muiden yliopistojen kanssa) ei tällainen työnjako liene mahdoton ajatus. Näin tiedeyliopistoille jäisi pääosa teoreettisesta

”concept”-tehtävästä ja ammattikorkeakouluille vastaavasti työelämä- ja käytäntölähtöinen ”competence”-tehtävä alueiden kehittämisessä.

Toisaalta myös yliopistot ovat ryhtyneet toteuttamaan rakennerahastovaroja työelämälähtöisiä maisteriohjelmiä, joita lukuvuosina 2001 – 2002 ja 2002 – 2003 kymmenessä suomalaisessa yliopistossa oli käynnissä yli 70. Juuri valmistuneissa selvityksessä todetaan, että ohjelmat tukivat yleensä järjestävän yliopiston profiloitumista, mutta muutaman ohjelman tutkimusperusta sekä yhteensopivuus yliopiston painoaloihin ja profiiliin jäivät kuitenkin kyseenalaisiksi. Ohjelmat olivat profiloituneet vastaamaan alueellisiin tarpeisiin. Silti joissakin ohjelmissa työelämäkontaktit olivat yksittäisten henkilöiden tai työssäkäyvien aikuisopiskelijoiden varassa ja systemaattista työelämäyhteistyötä tehtiin vain muutamassa ohjelmassa (Puukka 2004).

Ammattikorkeakoulun jatkotutkinnon mahdollisuudet aluekehityksessä

Ammattikorkeakoulujen aluekehitysvaikutusta on arvioitu ajanjaksoilta, jolloin rakennettiin perustaa jatkotutkintokokeilulle. Korkeakoulujen arviointineuvosto on valinnut ammattikorkeakoulujen aluekehitysvaikutuksen huippuyksiköt kaksi kertaa, keväällä 2001 (Huttula 2001) ja keväällä 2003 (Impiö ym. 2003). Ammattikorkeakoulujen aluekehitysvaikutuksen huippuyksikköarviointien tavoitteena on tukea ammattikorkeakouluja niiden kehittäessä omaa toimintaansa ja tuottaa tätä varten tietoa ja kehittämisajatuksia aluekehitystyöstä. Arvioinnin avulla ha-

lutaan myös korostaa aluekehitystehtävän merkitystä ammattikorkeakoulujen toiminnassa (Impiö ym. 2003).

Ammattikorkeakouluissa alueellinen vaikutus korostuu jatkotutkinnoissa alueen osaamisen vahvistamisena sekä perinteisen koulutustehtävän kautta että kytkemällä jatkotutkinto-opiskelijat ammattikorkeakoulun henkilöstön rinnalle tutkimus- ja kehitystoimintaan. Laissa ammattikorkeakoulujen jatkotutkintokokeilusta todetaan jatkotutkinnon tarkoituksesta seuraavasti: *“Ammattikorkeakoulun jatkotutkintoon johtavien opintojen tarkoituksena on ammattikorkeakoulututkinnon ja työelämän kehittämisen asettamien vaatimusten pohjalta antaa riittävä tieto- ja taitoperusta sekä valmiudet erityistä asiantuntemusta vaativissa työelämän kehittämisen- ja muissa tehtävissä toimimista varten.”* Näin ollen tuntuisi luontevalta että ne resurssit, joilla alueellista tehtävää toteutetaan, olisivat opetushenkilökunnan ohella erityisesti jatkotutkinto-opiskelijat.

Jatkotutkintokokeilun koulutusohjelmat ja aloituspaikat myönnettiin ammattikorkeakouluille korkeakoulujen arviointineuvoston laatuarvioinnin (Kantola ym. 2002) pohjalta alueellisesti tasarvoisesti. Kuitenkin kokeilussa on kyse tiettyjen ennalta määriteltyjen koulutusohjelmien toteuttamisesta alueellisiin tarpeisiin pohjautuen eikä täydellisesti alueen innovaatioympäristön analyysiin ja tulevaisuuden ennakointiin perustuvista koulutusohjelmista. Tulevaisuudessa määrätyn jatkotutkinnon myöntäminen jollekin ammattikorkeakoululle sillä perusteella että alueella on selkeä työelämästä havaittu tarve ko. tutkinnolle vastaisi lain kirjainta ja henkeä. Tällä hetkellä ei kuitenkaan vielä osata riittä-

västi hyödyntää ennakoititietoja esimerkiksi koulutustarjontaa suunniteltaessa. Lisäksi toimintaympäristöanalyysissä tulisi kiinnittää erityistä huomiota alueen innovaatioympäristöön. Innovatioympäristön syvällisempää analyysia ei ole hakemuksista päätellen ammattikorkeakouluissa juurikaan tehty (Impiö ym. 2003).

Kuntaliiton Ammattikorkeakoulut ja aluekehitys -raportissa todetaan alakohteisesti ja alueellisesti oikein mitoitettuna ammattikorkeakoulutuksen takaavan ammattitaitoisen työvoiman riittävyyden sekä kunta-alan että alueen elinkeinoelämän tarpeisiin. (Pakarinen & Stenvall 2001). Lisäksi kuntaliitto on todennut ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyöstä lausuntoa antaessaan tärkeäksi sen, että koulutustarjonta kykenee vastaamaan kuntien ja alueiden elinkeino- ja työelämän nopeasti muuttuviin tarpeisiin, koska ammattitaitoisen työvoima on kuntien ja alueiden keskeinen kilpailuetu ja että ammattikorkeakoulutuksen kehittäminen ja tavoitteet yhdistetään paikallis- ja aluekehityksen tavoitteisiin (Reiterä & Kangasvieri 2004). Tehdyssä ammattikorkeakoulun jatkotutkintojen väliarvioinnissa (Kekäle ym. 2004) useimmat koulutusohjelmat arvioivat pystyneensä suuntaamaan jatkotutkintokoulutusohjelmansa alueensa tarpeisiin.

Aluekehitysvaikutuksen huippuyksikköarvioinnista (Impiö ym. 2003) käy ilmi, että ammattikorkeakoulujen välillä on selviä strategisia eroja siinä, painottaivatko ne tiettyjä kärkialojaan vai laajaa koulutusvastuutaan. Jatkotutkintokokeilussa on kyse nimenomaan ammattikorkeakoulujen kärkialoista, kuitenkin eri koulutusalat ovat aluevaikuttavuuden

kannalta merkitykseltään eri asemassa (Kekäle ym. 2004). Ammattikorkeakoulujen omien arvioiden mukaan selvästi vahvin vaikuttavuus näyttäisi tällä hetkellä olevan kasvavilla tekniikan aloilla. Samoin korostuvat hyvinvointiosaaminen ja bioteknologia. Arvioijat kiinnittävät huomiota näyttöjen vähyteen todellisesta toiminnasta näillä alueilla. (Impiö ym. 2003.) Mielenkiintoista onkin miten ammattikorkeakoulut tulevat linjaamaan tulevaisuudessa jatkotutkintojen koulutusohjelmia tai miten niiden aloituspaikat tullaan opetusministeriöstä ohjaamaan erilaisten alueiden tarpeisiin.

Selvitysmiehen raportissa valtion teknologiarahoituksen alueellisesta hyödyntämisestä maaherra Eino Siuriainen (2004) nostaa ammattikorkeakoulujen keskeiseksi tehtäväksi yrittäjyyden ja liiketoiminnan edistämisen. Parhaiten tähän tavoitteeseen voidaan päästä, jos nämä teemat kytketään kaikkien alojen koulutukseen. Ammattikorkeakoulujen huippuyksikköprosessissa todettiin kuitenkin, että vain joissakin ammattikorkeakouluissa on kehitetty eri koulutusaloja ja toimintasektoreita innovatiivisesti hyödyntäviä koulutusohjelmia. Liiketoimintaosaamista on yhdistetty muihin aloihin synergisenä alana, mutta yrittäjyyden edistäminen on arvioinnin mukaan jäänyt ammattikorkeakouluissa tavoitteenasetteluun nähden toistaiseksi vähäiseksi (Impiö ym. 2003). Jatkotutkintokokeilussa yrittäjyyteen ja liiketoimintaosaamiseen muodostettiin oma koulutusohjelmansa, eivätkä nämä teemat ole olleet muissa ohjelmissa vahvasti esillä. Maaherra Siuriainen (2004) esittääkin, että ammattikorkeakouluista olisi muodostettava eri toimialojen yrittäjyyden ja liiketoiminnan keskuksia,

jotka aktiivisesti toimivat yhteistyössä alueen yrittäjien kanssa ja innovoivat uutta liiketoimintaa. Myös opetusministeriön asettama ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoimintaa selvittänyt työryhmä (OPM 2004b) esittää vahvasti yrittäjyyden edistämistä ammattikorkeakoulujen ja yritysten yhteisillä tutkimushankkeilla, yrityshautomoyhteistyöllä ja opiskelijoita yrittäjyyteen kannustavalla toiminnalla. Näemme tässä jatkotutkintojen kehittämislle tärkeän haasteen ja esitämme yrittäjyyden ja liiketoiminnan kytkemistä kaikkiin jatkotutkinto-ohjelmiin vähintäänkin valinnaisena elementtinä.

Opetusministeriön työryhmän selvityksen mukaan ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön pääasiallinen sisältö on soveltava tutkimus- ja kehitystyö, joka nähdään työelämän tarpeista lähtevänä. Se palvelee korkeakouluopetusta, tukee työelämää ja aluekehitystä ja pohjautuu alueen elinkeinorakenteeseen (OPM 2004b). Keskeistä on siten tarkastella, miten hyvin jatkokoulutusohjelmien keskeinen elementti, "opinnäytetyönä tehtävä työelämän kehittämistehtävä" palvelee koko alueen työelämän kehittymistä. Jatkotutkintokokeilun väliarvioinnin itsearviointiraporteista syntyy vahva vaikutelma siitä, että nämä opinnäytteet ovat varsin yksilökohtaisia ja yksittäistä yritystä tai organisaatiota palvelevia. Ne eivät näyttäisi olevan ainakaan kovin kiinteässä yhteydessä ammattikorkeakoulun omaan tutkimus- ja kehitysstrategiaan, saati maakunnallisiin ja alueellisiin kehittämisstrategioihin (Kekäle ym. 2004).

Joissakin ammattikorkeakouluissa jatkotutkinto-opiskelijat ja heidän opinäytetyönsä oli kytketty onnistuneesti

ammattikorkeakoulun omiin aluetta kehittäviin tutkimus- ja kehittämisprojekteihin (Kekäle ym. 2004). Tämän kaltaisen toiminnan pitäisikin olla strategisesta näkökulmasta tarkasteltuna mahdollista useammassa ohjelmassa, jotta ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnoissa (ja mikseipä perustutkinnoissakin) opiskelevat saataisiin paremmin ohjelmalliseksi osaksi alueellista kehittämistä. Ehkei olisi aivan mahdoton ajatus asettaa kysymys “miten opinnäytetyösi liittyy alueen kokonaisvaltaiseen kehittämiseen?” myös vastattavaksi HOPSia suunnitellessa, ohjaamaan osin muita opintojaksovalintoja, joita tutkintoon tulisi sisällyttää. Ammattikorkeakoulujen tietynasteinen omavaraisuus opinnäytetöiden aiheissa osana omaa tutkimus- ja kehitysstrategiaa mahdollistaisi opiskelijalle hänen niin halutessaan myös riippumattomuuden omasta nykyisestä työpäikastaan.

Jatkotutkinnoilla odotettiin koulutusta aloitettaessa olevan myös epäsuoria aluekehitysvaikutuksia, tukea mm. opettajien työelämäyhteyksien varmistamiseen, ammattikorkeakoulujen kolmen perustehtävän integroimiseen ja kansainvälisten, kansallisten ja alueellisten strategioiden toimeenpanoon. Nämä tavoitteet eivät kuitenkaan näytä toteutuneen kovinkaan laajasti vielä tässä vaiheessa kokeilua. Opettajien työelämäyhteyksien yleisin ilmenemismuoto näytti olevan opiskelijan opinnäytetyöhön liittyvä opettajan, opiskelijan ja työpaikan edustajan kokoontuminen (Kekäle ym. 2004).

Opetusministeriön työryhmän selvityksen mukaan 11 ammattikorkeakoululla on tutkimus- ja kehitystyön strategia valmiina ja 13 päivittää sitä parhaillaan.

Viidessä ei ole erillistä strategiaa tutkimus- ja kehitystyölle (OPM 2004b). Kuitenkin suhteessa jatkotutkintoihin väliarviointihetkellä tutkimus- ja kehitysstrategia näytti itsearviointien mukaan vielä elävän useimmissa ammattikorkeakouluissa omaa jatkotutkinnoista erillistä elämäänsä. Vain muutama ammattikorkeakoulu kytki itsearvioinnissaan jatkotutkinnon tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueen kehittämistehtävään. Toivottavaa on, että jatkotutkinto huomioidaan vahvasti näitä strategioita päivitettäessä. Verkostomaisissa toteutuksissa, joissa sinänsä oltiin ehkä päästy lähemmäs kansallista osaamisstrategiaa vastuualuejakoineen, olivat taas toteutuskustannukset vastaajien mielestä keskimääräistä korkeammat (Kekäle ym. 2004).

Jatkotutkinnot, osaamis pääoma ja innovaatiot

Koko Euroopan ongelmana on ideoiden kehittäminen edelleen elinkeinoiksi, kaupallisiksi tuotteiksi ja työpaikoiksi, joista alueiden kehittämislaisissa puhutaan (ks. European Innovation Scoreboard 2003). Alueiden kehittyminen riippuu paljolti väestön osaamistasosta, kyvystä tuottaa ja soveltaa tietoa sekä kyvystä tuotteistaa tietoa ja osaamista. Aluekehityksestä keskusteltaessa on usein nostettu esiin oppivan alueen käsite, jolla viitataan alueisiin, joissa eri toimijoiden verkostojen kautta saadaan aikaan yhteistoiminnallisia oppimisprosesseja. Osaavan työvoiman saatavuus, innovatiivisuutta suosiva toimintakulttuuri ja infrastruktuuri sekä tehokas kommunikaatio ovat keskeisiä edellytyksiä oppivien alueiden kehitykselle (Malmberg 1997; Tammilehto 2003).

Osaavan työvoiman saatavuuteen liittyy ammattikorkeakoulujen alueellisista vaikutuksista monialaisen opettaja- ja opiskelijamassan luominen alueelle. Monien viimeaikaisten kirjoittajien mielestä tämä "spiritus loci"-vaikutus sinänsä elvyttää alueen innovaatio- ja kehitystoimintaa (esim. Florida 2003). Tätä ajatusta soveltaen voidaan ajatella jatkotutkinto-opiskelijoiden tuovan ammattikorkeakouluun lisäväriä ja potentiaalia välittömän kokemuksen ja työelämän ongelmien tuntemuksen muodossa. Kysymys kuuluukin voisiko tämän kokemuksen ja ymmärryksen jollain lailla systemaattisemmin integroida myös perustutkintoihin.

Jatkotutkinnon voisi myös kuvitella auttavan pitämään tutkijakoulutuksen saaneita yliopettajia alueella. Yliopettajista oli vuonna 2002 tohtoreita 23 % (217) ja lisensiaatteja 35,7 % (337). Lehtoreista oli tohtoreita tai lisensiaatteja 7,6 % (252) (OPM 2004b). Aikaisemmissa ammattikorkeakoulujen kokonaisarvioinneissa on näiden erityisosaajien suuri vaihtuvuus ollut esillä tutkimus- ja kehittämisstrategiaa haittaavana ongelmana. Vaikka tuolloin ei ole selvitetty pois hakeutuneiden motiiveja, erityisasiantuntijat ovat kertoneet tutkimustyön yksinäisyydestä ja resurssien rajallisuudesta (esim. Hietala ym. 2003). Jatkotutkinnon - ja sen rahoituksen - kytkeminen soveltuvalla tavalla tutkimus- ja kehitystoimintaan voisi tuota tälle toiminnalle enemmän tutkimusryhmän luonnetta. Nämä tutkimusryhmät taas voitaisiin kytkeä tiedeyliopistoihin sopivalla tavalla, jopa korkeakouluksusten ajatusta mukailten. Myös Kuntaliitto (Reiterä & Kangasvieri 2004) pitää hyvänä, että kun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystoiminta perustuu

pääsääntöisesti ammattikorkeakoulun oman opetushenkilöstön työpanokseen, se kiinnittyy osaksi ammattikorkeakoulun pysyviä rakenteita. Tällöin tutkimus- ja kehitystoiminta on kiinteässä yhteydessä opetukseen, sen kehittämiseen ja alueen elinkeinoelämän ja palvelujen kehitykseen.

Aluekehityksen huippuyksikköarvioinnissa on todettu, että niillä alueilla, joilla ei ole vahvaa paikallista yliopistoa on ammattikorkeakoululla merkittävä rooli alueen innovaatioympäristön rakentamisessa. Tällöin ammattikorkeakouluilla on havaittu vankka panos alueen strategioiden luomisessa ja alueellisten kehittämisohjelmien toteuttamisessa (Impiö ym. 2003). Tämä havainto on samansuuntainen kuin Moss Kanterin (1997) esittämä malli alueiden kehittämisestä soveltavan tutkimuksen ja konsultoinnin avulla (competences). Jatkotutkinnot ovat omiaan vahvistamaan tätä mallia.

Tammilehdon (2003) mukaan alueellisen vaikuttavuuden voidaan nähdä koulutusorganisaatioissa kytkeytyvän siihen, millaisia oppimisympäristöjä ne pystyvät rakentamaan asiakkailleen ja alueilleen. Keskeiseksi tekijäksi aluekehityksen kannalta muodostuu ammattikorkeakoulujen transformaatio-osaaminen eli pedagoginen osaaminen, jonka kautta substanssiosaamista muunnetaan eri toimintakonteksteihin ja eri asiakkaille ja eri konteksteihin sopivaksi. Voidaan ajatella, että ammattikorkeakoulujen jatkotutkintojen kautta ammattikorkeakoulujen oppimisympäristöjä voidaan laajentaa yhä enemmän kohti työelämää. Tällöin jatkotutkintokoulutuksen pedagogisen kehittämisen ei tulisi kohdistua pelkästään opiskelijoille tarkoitetun ope-

tuksen menetelmiin vaan myös laajemmin tiedon ja osaamisen kehittämiseen koulutuksen ja työelämän välisissä innovaatioverkostoissa.

Aluekehitys mielletään usein puhtaasti paikalliseksi toiminnaksi. Uusien ideoiden kehittäminen vaatii kuitenkin yleensä laajoja vuorovaikutusverkostoja, jolloin pelkät paikalliset yhteistyösuhteet eivät välttämättä riitä. Niiden lisäksi tarvitaan myös valtakunnallisia ja kansainvälisiä suhteita kehittämissimpulssien ja virikkeiden saamiseksi (Tammilehto 2003). Tämän vuoksi näemmekin kansainvälisen yhteistyön eri muodoissaan tärkeäksi ammattikorkeakoulujen jatkotutkintojen kehittämisen väyläksi. Lisäksi eri koulutus- ja toimialojen rajat ylittävä yhteistyö saattaisi edistää innovaatioiden syntymistä.

Yhteenveto

Alueita tulee kehittää, ja lakisääteisesti maakuntaliittojen tulee laatia tätä varten strategioita ja suunnitelmia. Alueen toimijoilla on omat strategiansa ja suunnitelmansa, jotka joissakin paikoin (esim. Hietala ym. 2003) tukevat alueen strategioita hyvin, toisaalla vähemmän hyvin. Ammattikorkeakoulujen asema näissä alueen kehittämistehtävissä on suoraan asetettu ammattikorkeakoululaissa. Ammattikorkeakoulut toteuttavat tätä tehtävää sekä kouluttamalla ammattitaitoisia väestöä että suorittamalla tutkimus- ja kehitystoimintaa alueen tarpeisiin. Myös pelkkä ammattikorkeakoulun läsnäolo, varsinkin alueilla joilla ei tiedekorkeakoulua ole, muodostaa kriittistä massaa, jota innovatiivisuuteen ja kehitykseen tarvitaan. Jatkotutkinnot olisivat luonteeltaan mitä erinomaisin instrumentti yhdistämään alueen tarpeet, osaamisen,

perustutkinnot sekä tutkimus- ja kehitystoiminnan. Jatkotutkintokokeilun väliarvioinnissa vain harvat koulutusohjelmat olivat ajatelleet tätä mahdollisuutta ja vielä harvemmat olivat onnistuneet tekemään jatkotutkinnoista osan systemaattista alueellisen kehittämisen struktuuriaan (Kekäle ym. 2004). Ehdotamme, että tulevien jatkotutkintojen suunnittelijat ottaisivat tämän alueellisen kehittämisen ajatuksen koulutusohjelmien suunnittelun lähtökohdaksi ja tähän liittyen kiinnittäisivät huomiota erityisesti T&K –toiminnan kehittämiseen, kansainväliseen yhteistyöhön, eri koulutusalojen ja toimialojen rajat ylittävään yhteistyöhön, työelämysuhteiden kehittämiseen kaikissa muodoissaan, pedagogisen transformaatio-osaamisen kehittämiseen sekä yrittäjyyttä ja innovatiivisuutta edistävien toimintakulttuurien kehittämiseen.

Lähteet

Alanen, P. 2002. Ammattikorkeakouluista osaavaa työvoimaa kuntasektorin ja alueen elinkeinoelämän tarpeisiin. Teoksessa J.-P. Liljander (toim.) Omalla tiellä. Ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta. Arene. Helsinki: Edita

Alueiden kehittämislaki 602/2002

Ammattikorkeakoululaki 351/2003.

Elinkeinoelämän valtuuskunta. 2001. Erilaisuuksien Suomi. Raportti suomalaisten asenteista 2001. Helsinki.

Florida, R. 2002. The Rise of the Creative Class. New Jersey: Basic Books.

- Higher Education Policy in Finland 200. Helsinki: Ministry of Education.
- Hietala, H., Hintsanen, V., Kekäle, T., Lehto, E., Manninen, H. & Meklin, P. 2003. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 3:2003, Helsinki: Edita.
- Huttula T. (toim.) 2001. Ammattikorkeakoulujen aluekehitysvaikutuksen huippuyksiköt 2001. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 8:2001.
- Impiö, I., Laiho, U.-M. , Mäki, M. , Salminen, H. , Ruoho, K. , Toikka, M. & Vartiainen, P. 2003. Ammattikorkeakoulut aluekehittäjinä Ammattikorkeakoulujen aluekehitysvaikutuksen huippuyksiköt 2003–2004 Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 12:2003.
- Kantola, I. (toim.) 2002. Ammattikorkeakoulun jatkotutkinnon kokeilu lupahakemusten arviointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 1:2002.
- Kekäle, T., Heikkilä, J., Jaatinen, P., Myllys, H., Piilonen, A.-R., Savola, J., Tynjälä, P. & Holm, K. 2004. Ammattikorkeakoulujen jatkotutkintokokeilu. Käynnistysvaiheen arviointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 1:2004.
- Laki ammattikorkeakoulun jatkotutkinnon kokeilusta 645/2001.
- Malmberg, A. 1997. Industrial geography: location and learning. *Progress in Human Geography* 21 (4), 573-582.
- Moss Kanter, R. 1997. *World Class*. Free Press, Boston, MA.
- OECD Directorate for Education, Employment, Labour and Social Affairs. *Review of Educational Policy in Finland: The Polytechnic Sector*. DEELSA/ED (2002) 7.
- Okkonen, E. 2004. *Vireästi taidolla - ammattikorkeakoulun jatkotutkintokokeilun seurantatuloksia vuodelta 2002-2003*. Julkaisussa E. Okkonen (toim.), *Ammattikorkeakoulun jatkotutkinto - lähtökohdat ja haasteet*. Julkaisu 1. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, 142-156.2002.
- OPM 2004a. *Koulutus ja tutkimus 2003-2008. Kehittämissuunnitelma*. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6.
- OPM 2004b. *Tutkimus- ja kehitystyö suomalaisissa ammattikorkeakouluissa*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:7.
- Pakarinen, T. & Stenvall, K. 2001. *Ammattikorkeakoulut ja aluekehitys: selvitys ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitys toiminnasta*. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Puukka, J. 2004. *Vakinaistaa vai ei?* Opetusministeriön selvitys rakennerahastovaroin toteutetuista maisteriohjelmista Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:18
- Reiterä, R.L. & Kangasvieri, A. 2004. *Kuntaliiton Lausunto 369/90/2004* Opetusministeriön työryhmän muistioita Tutkimus- ja kehitystyö suomalaisissa ammattikorkeakouluissa.

Siuriainen, E. 2004. Valtion teknologiarahoituksen alueellinen hyödyntäminen. Selvitysmiehen loppuraportti. Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Tammilehto, M. 2003. Ammatillinen koulutus ja osaamisen alueellinen kehittäminen. Teoksessa J. Manninen, A. Kauppi, A. Puurula & S. Kontiainen (toim.) Aikuiskasvatus tutkijoiden silmin – tutkimusta 2000-luvun taitteessa. Helsinki: Kansanvalistusseura, 167-187.

Virolainen, M. & Valkonen, S. 2002. Ammattikorkeakouluista ja yliopistoista työelämään. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselesteita 16.

Yliopistolaki 645/2001.